

<https://core.ac.uk/download/pdf/159118818.pdf> 18. Chornodon, M., Gryshkova, N., Myronova, N., Ivanytska, B., Semen, N., & Demchenko, N. (2021). Study of Gender Conceptual Sphere: Historiography of the Question. *Postmodern Openings*, 12(3), 15-33. <https://doi.org/10.18662/po/12.3/325> 19. Shevchenko, Svitlana Mykolayivna (2019). Rozvytok navchal'no-vy'xovny'x zakladiv dlya ditej iz osobly'vy'my' osvitnimy' potrebamy' v umovax nezalezhnoyi Ukrayiny` (1991-2000 rr.) *Pedagogichna osvita: teoriya i prakty`ka*, 1 (26). 216-222.

### **Yevheniia Lyndina. Evolution of educational institutions for people with special educational needs in Ukraine: historical aspect.**

The article examines the history of the formation and development of educational institutions for people with special educational needs in Ukraine from ancient times to the present. The author distinguishes different historical periods in which the attitude of society and the state to this category of people changed.

In the archaic period and up to the tenth century, the evolution of attitudes towards persons with special educational needs is considered. From the tenth to the thirteenth centuries, the role of princely, church, and monastic care for this category of people is studied. From the XIV to the second half of the XVII century, the author analyzes the formation of state approaches to the care and education of persons with various psychophysical disabilities.

Next, the first attempts to create special educational institutions for children with speech disorders in the second half of the nineteenth century are considered. In the second quarter of the twentieth century, the author describes the beginning of the development of the special education system in Ukraine. It is also noted that in the 90s of the twentieth century, Ukraine began to introduce the ideas of inclusive education.

In general, the study shows that at each historical stage of human development, attitudes toward people with special educational needs in Ukraine and the world have been different. The author tries to understand the evolution of this attitude and to note key events and changes in this area over the centuries.

*Key words:* historiography, special education, correction, speech disorders, persons with special educational needs, educational institutions.

DOI: <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series19.2023.45.10>

УДК 376-056.264:159.922.76

**I.B.Мартиненко**

[irmartynenko@gmail.com](mailto:irmartynenko@gmail.com)

<https://orcid.org/0000-0001-5003-4653>

**A.M.Савицький**

[savva2008@ukr.net](mailto:savva2008@ukr.net)

<https://orcid.org/0009-0003-6841-6440>

### **ДИСФУНКЦІЇ СЕНСОРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ У СТРУКТУРІ ДИЗОНТОГЕНЕЗУ ДІТЕЙ ІЗ ПЕРВИННИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВИ ТА МОВЛЕННЯ**

Стаття присвячена проблемі дисфункцій сенсорної інтеграції у структурі дизонтогенезу дітей із порушеннями мови та мовлення первинного генезу. За результатами теоретичного аналізу досліджень у галузі логопедії та спеціальної психології, логопсихології зокрема, встановлено, що про різні дисфункції процесу обробки сенсорної інформації йдеться в наукових роботах, присвячених алалії, дизартрії, афазії. Означені симптоми розглядаються в структурі невербальної симптоматики мовленнєвих порушень і в контексті теорії сенсорної інтеграції у вітчизняних дослідженнях до сьогодні не представлені. Найчастіше явища слухової та оральної гіперреактивності, гіперакузії, тактильної гіпореактивності і труднощів стереогнозу розглядаються як феномени синдромів розладів психічної сфери, як вторинні у структурі дизонтогенезу цих дітей зокрема. Водночас, висновки зарубіжних вчених частіше зосереджені навколо характеристики дисфункції сенсорної інтеграції дітей із порушеннями мови та мовлення, як первинних чинників, які зумовлюють затримку розвитку механізмів

становлення мовлення й спілкування, вербального праксису. Результати скринінгового дослідження стану сенсорних функцій учнів початкової школи із мовленнєвими порушеннями засвідчили наявність у них різних симптомів дисфункцій сенсорної інтеграції у стані слухової, тактильної, пропріоцептивної і вестибулярної систем. Дані опитувальника "Сенсорний профіль" (В.Данн) підтвердили наявність дисфункцій різного ступеню і засвідчили перевагу сенсорного пошуку у цих дітей.

*Ключові слова:* дитина з порушеннями мови та мовлення, сенсорна інтеграція, дисфункції сенсорної інтеграції.

**Постановка проблеми.** Важливим напрямом сучасної логопедії є удосконалення методів і технологій подолання порушень мови та мовлення у дитячому віці. У зв'язку з цим актуальним завданням є розробка міждисциплінарних зв'язків у процесі супроводу такої дитини з домінуванням комплексного підходу.

Водночас, на сьогодні відомо, що психогенез дітей із мовленнєвими порушеннями характеризується клінічною неоднорідністю і парціальністю відхилень психічного розвитку (С.Конопляста, Т.Сак, 2010; І. Мартиненко, 2019; Н.Гаврилова, 2009; В.Тарасун, 1998; М.Шеремет, 2010), які значною мірою визначають бар'єри і труднощі у соціальному функціонуванні дітей, навчальній діяльності (В.Тарасун, 1998; Ю.Коломієць, М. Шеремет, 2016; Ю.Рібцун, 2020) і спілкуванні (Н. Баранець, І. Мартиненко, 2017; І.Марченко, 2016; К. Тичина, 2018).

У низці наукових пошуків йдеться про мультисиндромність у структурі дизонтогенезу дітей із порушеннями мови та мовлення, поміж яких найчастіше виділяють церебрастенічний та неврозоподібний синдроми, які зумовлюють специфіку розвитку вищих психічних функцій, їхню виснажливість, низьку довільність, інфантилізм та пасивність особистості зокрема.

Поміж згаданих вище розладів особливу увагу привертають парціальні затримки у розвитку відчуттів і сприймання, симптоми, пов'язані з дисфункціями в обробці сенсорної інформації, які в теорії і практиці логопедії традиційно називають а- чи дисгнозіями: слухова та оральна гіперреактивність, тактильна гіпореактивність, порушення стереогнозу та соматогнозису (С.Конопляста, Т.Сак, 2010; І.Мартиненко, 2010). Зазначені порушення гнозису найчастіше описані в структурі невербальної симптоматики сенсорної та моторної алалії й дизартрії та розглядаються вченими з використанням методологічного підґрунтя культурно-історичної концепції та розроблених на її засадах теорії про структуру психічного дизонтогенезу.

**Аналіз досліджень та публікацій.** Результати аналізу зарубіжних досліджень у контексті дисфункцій гнозису засвідчують актуальність наукових пошуків з метою визначення механізмів виникнення дисгнозій та решти симптомів психічного дизонтогенезу з опорою на методологію теорії сенсорної інтеграції Дж.Айрес. І особливе значення процес сенсорної інтеграції відіграє у рецептивному і експресивному мовленні індивіда, розвитку всіх видів праксису. Адекватна сенсорна обробка абсолютно необхідна для функціонування та розвитку мовлення у дітей, їхньої адекватної довільної поведінки та академічної успішності (J.Ayres, 2023). Саме із розвитком здатності до обробки та інтеграції сенсорних сигналів вчені пов'язують становлення механізмів усіх видів праксису, вербального зокрема. J.Ayres зазначає, що процес становлення сенсорної інтеграції відбувається від народження до 7 років і виділяє 4 його рівні: від "налаштування" відчуттів на першому рівні до активного сенсомоторного розвитку на другому, перцептивно-моторних засад пізнавального розвитку на третьому і безпосередньо становленні вищих психічних функцій, мовлення, довільності – на четвертому (J.Ayres, 2023; A. Bandi&k, 2019).

Сенсорна інтеграція – це підсвідомий процес обробки інформації, що надходять з органів чуття та формування адекватної цілеспрямованої реакції (адаптивної відповіді) на неї; неврологічний процес, який організовує відчуття від власного тіла і створює умови для ефективного його використання в навколишньому (J.Ayres, 2023; A. Bandi&k, 2019; Т.Скрипник, 2017).

Дослідники, які презентують наукові пошуки в теорії сенсорної інтеграції традиційно виділяють дві групи порушень дисфункцій сенсорної інтеграції. Це – відхилення зумовлені дисфункціями в обробці сенсорної інформації, частіше у ланці сенсорної модуляції (A. Bandi&k, 2019; W.Dunn, 2002), а також – моторні розлади, походження яких є сенсорно обумовленим (сенсорнообумовлена диспраксія, постуральні розлади, гравітаційна невпевненість зокрема (К.Рівз, Ш.Чермак, 2013).

За результатами аналізу досліджень у галузі теорії сенсорної інтеграції встановлено, що дисфункція виникає, коли здатність різних сенсорних систем до розпізнавання, обробки та інтеграції стимулів і поєднання інформації з модуляціями, отриманими від інших систем, порушується. У результаті формування адаптивної відповіді на інтегровані стимули відбувається спотворено, а симптоматика дисфункцій проявляється через поведінку, рухи, цілеспрямовану діяльність індивіда (A. Bandi&k, 2019; К.Рівз, Ш.Чермак, 2013).

**Мета статті** – визначити найпоширеніші дисфункції сенсорної інтеграції в структурі дизонтогенезу дітей із порушеннями мови та мовлення шляхом аналізу теоретичних джерел та результатів емпіричного дослідження.

**Виклад матеріалу дослідження.** Дотично до дітей із порушеннями мови та мовлення, дисфункції в обробці сенсорної інформації згадуються найчастіше у випадках слухової гіперреактивності та гіперакузії, в традиційній логопедії - у сукупності симптомів при сенсорній алалії (В.Тищенко, 2014; М.Шеремет, 2010). Водночас, зарубіжні вчені означені симптоми досліджують в контексті дисфункцій сенсорної інтеграції, пов'язують їх з труднощами обробки та інтерпретації аудіальної інформації і називають такий розлад слуховою агнозією. А гіперакузію, як сприйняття певних повсякденних звуків надто гучними або болісними, розглядають як наслідок розладів сенсорної обробки (Bahramian E., Gohari N., Aazh H., 2023).

З труднощами в обробці сенсорної інформації пов'язують і зміни реактивності сенсорних систем в оральній ділянці, що зумовлює труднощі в кінестетичному та кінетичному праксисі (Н.Гаврилова, 2009; О.Белова, С.Конопляста, 2023; Li-Chen Tung&k, 2013).

Аналізуючи результати поглибленої діагностики сенсорних функцій і праксису дітей із порушеннями мови та мовлення засобами тесту SIPT (J.Ayres, 1978), вчені встановили, що найбільші труднощі виявлені у стані орального праксису, динамічної організації і білатеральної координації рухів, зорово-моторної координації, локалізації тактильних стимулів і пропріоцептивної чутливості (кінестезій) тощо (A. Bandi&k, 2019).

Про порушення різних видів праксису у дітей із порушеннями мови та мовлення в спеціальних дослідженнях йдеться давно (Н. Пиляєва, І.Мартиненко, 2022; Н.Гаврилова, 2009; О.Белова, С.Конопляста, 2023). Відомо, що диспраксії різних видів значною мірою ускладнюють функціонування дитини в повсякденних активностях, навчанні, виконанні моторних програм тощо.

Традиційно в психолого-педагогічних джерелах диспраксію визначають як порушення праксису, здатності до виконання цілеспрямованих рухів, їх організації і планування. Стосовно дітей найчастіше використовується поняття “диспраксія розвитку” - специфічне порушення розвитку дитини, зумовлене дисфункціями сенсорної інтеграції, яке охоплює організацію тактильних, вестибулярних та пропріоцептивних відчуттів, що перешкоджає плануванню рухів (J. Ayres, 2023). В контексті теорії сенсорної інтеграції виділено сенсорно-інтегративно обумовлену диспраксію двох типів (К. Рівз, Ш. Чермак, 2013): соматодиспраксію (зумовлену недорозвитком соматогнозису вцілому) та порушення двосторонньої інтеграції та розгорнутості рухів (при недостатності обробки вестибулярних та пропріоцептивних сигналів). У дітей із алаліями та дизартріями частіше виявлені соматодиспраксії, а у осіб із недорозвитком (затримкою) мовленнєвого розвитку - домінування динамічної диспраксії, пов'язаної з виконанням послідовностей рухів на оральному, мануальному і загальному рівнях.

Водночас, Ч.Ньокітєн (2015), визначаючи наслідки дисфункцій сенсорної інтеграції у функціонуванні індивіда, які згадуються у різних дослідженнях мовленнєвого дизонтогенезу виділяє такі:

- недостатність соматогнозису, пропріоцепції як основи відчуття схеми тіла;
- дисгнозії: гіпер- і гіпостезія;
- постуральні диспраксії або диспраксії тіла;
- порушення зорового/зорово-просторового сприйняття;
- порушення зорово-моторної координації (зорово-моторної уваги);
- несформованість моторної дисоціації (синкінезії),
- дзеркальні рухи;
- труднощі у виконанні рухів із перетином середньої лінії тіла;
- порушення двосторонньої мануальної координації;
- затримки у визначенні провідної руки та латералізації;

- порушення синхронізації, ритмічності рухів.

Отже, щодо дітей із мовленнєвими порушеннями частіше зазначають про порушення артикуляційного, орального, лицевого, вербального та пальцевого праксису (О.Белова, С.Конопляста, 2023; І.Мартиненко, Н.Пиляєва, 2022; Ч. Ньюкітсьєн, 2015), труднощі моторного планування (J.Ayres, 1978), білатеральної організації рухів і динамічної їхньої організації (А.Банді, Ш.Лейн, Е.Мюрей, 2019). Вчені відмічають у дітей із порушеннями мовлення труднощі кінестетичного та кінетичного праксису: орального (перемикання рухів органів артикуляційного апарату, тривалий пошук артикуляційної пози, неповна амплітуда рухів, відхилення від конфігурацій, наявність синкінезії, гіперкінезів) й артикуляційного (неправильна вимова усіх груп звуків, заміна, змішування, спотворення або відсутність окремих звуків при їх ізольованій вимові, спотворення звуко-складової будови слів) (О.Белова, С.Конопляста, 2023).

Враховуючи означене, було проведене пілотне скринінгове дослідження, спрямоване на виявлення дисфункцій сенсорної інтеграції у дітей молодшого шкільного віку із порушеннями мови та мовлення (дисграфія, дислексія, дислалія, загальний недорозвиток мовлення 3-4 років), 29 учнів разом. Дослідження передбачало застосування Опитувальника для вчителів початкової школи сенсо-моторної історії учня (Lynn A. Balzer-Martin, 2001) та короткої версії опитувальника "Sensory profile" (W.Dunn;1999).

Аналіз результатів опитування вчителів засвідчив:

- у 65,5% респондентів підвищене прагнення до отримання тактильної стимуляції і дотиків,
- у 58,6% - проблеми з рівновагою,
- 77,8% - труднощі у використанні дрібних предметів та використанні інструментів, у вивчення нових рухових програм і послідовностей,
- 68% учнів займають неправильне положення при стоянні чи сидінні, 44% - виглядають незграбними і незібраними, 64% дітей швидко втомлюються,
- 80,6% дітей демонструють труднощі в утриманні уваги в умовах навколишнього шуму і потребують багаторазового повторення матеріалу вчителем,
- 58,6% - мають труднощі в організації і структуруванні активності,
- 58,3% респондентів занадто чутливі до запахів.

Такі дані переконливо засвідчують наявність дисфункцій у сенсомоторній сфері, а дані "Сенсорного профілю" підтвердили їх, оскільки в 66,7% учнів виявлено сенсорний пошук, 71,8% - слухову гіперреактивність. Стосовно тактильної, смакової, нюхової і вестибулярної гіперреактивності кількість виявлених випадків різниться, але очевидні розбіжності виявлені від 10 до 34% учнів. Ці результати означають наявність дисфункцій сенсорної інтеграції в переважній кількості респондентів з домінуванням сенсорного пошуку, гіпореактивності пропріоцептивної, вестибулярної, тактильної сенсорної систем зокрема. Такий стан процесу сенсорної інтеграції при наявності порушень мови та мовлення переконливо свідчить про актуальність заявленої проблеми і спонукає нас до подальших експериментальних пошуків щодо уточнення симптоматики, виявлення коморбідностей і взаємовпливу чинників у структурі дизонтогенезу дітей цієї групи.

**Висновки і перспективи подальших досліджень.** Отже, результати теоретичного та емпіричного дослідження проблеми дають підстави стверджувати про наявність в структурі дизонтогенезу дітей із порушеннями мови та мовлення (ПММ) дисфункцій сенсорної інтеграції. Узагальнення даних обох опитувальників підтвердило попередні висновки вчених про труднощі і сенсорної обробки, і праксису, а також значне поширення цих розладів. Ці дані підтверджують попередні висновки про мультисиндромність відхилень у структурі дизонтогенезу дітей цієї категорії і означають необхідність введення фахівця у команду супроводу дитини з ПММ.

Домінування сенсорного пошуку поміж виявлених дисфункцій означає необхідність розробки концепції сенсорно-сприятливого сенсорного середовища в закладах освіти, як школах, так і дошкільних закладах.

Подальші перспективи дослідження вбачаємо у вивченні механізмів і симптоматики дисфункцій сенсорної інтеграції і у дітей різного віку з урахуванням клінічних діагнозів і встановленні кореляцій між означеними явищами.

#### **Список використаних джерел:**

**1. Банди А., Лейн Ш., Е Мюррей Е. (2019).** Сенсорна інтеграція. Теорія і практика. М. 768. **2. Гаврилова, Н. С. (2009).** Вплив недорозвитку кінестетичного праксису на формування у дітей вимови фонем. Вісник Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Корекційна педагогіка і психологія/за ред. ОВ Гаврилова, ВІ Співака.–Кам'янець-Подільський, 23-36. **3. Марченко, І. С. (2016).** Педагогічні технології комунікативного розвитку дітей із тяжкими порушеннями мовлення (логопедична робота). Київ: Слово.164 с. **4. Мартиненко, І. В. (2021).** Диспраксія в структурі мовленнєвого дизонтогенезу дітей. Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія, (40), 65-70. **5. Мартиненко, І. В., & Пиляєва, Н. С. (2023).** Формування орального праксису в онтогенезі. Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія, (44), 29-38. **6. Ньюкіктьєн Ч. (2010).** Детская поведенческая неврология. М.: Теревинф. **7. Ревуцька О. В. (2008).** Взаємозв'язок аномалій зубощелепної системи та мовленнєвих порушень у дітей. Наук. часопис НПУ ім. М.П.Драгоманова: 11: 178–182. **8. Рібцун, Ю. (2020).** Учні початкових класів із тяжкими порушеннями мовлення: навчання та розвиток. Львів, Світло. 264 с. **9. Скрипник, Т. В. (2017).** Сенсорна інтеграція як підґрунтя цілісного розвитку дітей з аутизмом. Особлива дитина: навчання і виховання, 80(4), 24-31. **10. Тарасун, В. В. (1998).** Науково-методичні основи формування знань, умінь та навичок у дітей з труднощами у навчанні. К.: ІЗМН. **11. Тичина, К. О. (2018).** Особливості міжособистісних стосунків у сім'ях, що виховують дітей старшого дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук. 18 с. **12. Тищенко, В. В. (2014).** Дослідження сенсорної алалії у психолого-педагогічному дискурсі. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені МП Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія, (26). **13. Шеремет, М. К., & Коломієць, Ю. В. (2016).** Нейропсихологічний аспект готовності до шкільного навчання дітей із тяжкими порушеннями мовлення. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені МП Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія, (32 (2)), 240-247. **14. Bielova, O., & Konopliasta, S. (2023).** Functionality of oral and articulatory praxis in older preschool children with logopathology. CHILD`S HEALTH, 18(6), 410–416. <https://doi.org/10.22141/2224-0551.18.6.2023.1627> **15. Bahramian E., Gohari N., Aazh H.** Preliminary Study on Speech in Noise Training in Children with Sensory Processing Disorder and Hyperacusis. Indian Journal of Otolaryngology and Head & Neck Surgery, 2023. DOI:10.1007/s12070-023-04160-y **16. Li-Chen Tung, Chin-Kai Lin, Ching-Lin Hsieh, Ching-Chi Chen, Chin-Tsan Huang & Chun-Hou Wang (2013)** Sensory integration dysfunction affects efficacy of speech therapy on children with functional articulation disorders, Neuropsychiatric Disease and Treatment, 9:, 87-92, DOI: 10.2147/NDT.S40499

#### **References:**

**1. Bandy A., Lein Sh., E Miurrei E. (2019).** Sensorna intehratsiia. Teoriia i praktyka. M. 768. **2. Havrylova, N. S. (2009).** Vplyv nedorozvytku kinestetychnoho praksysu na formuvannia u ditei vymovy fonem. Visnyk Kamianets–Podil. nats. un-tu im. Ivana Ohienka. Korektsiina pedahohika i psykhohihiia/za red. OV Havrylova, VI Spivaka.–Kamianets-Podilskyi, 23-36. **3. Marchenko, I. S. (2016).** Pedahohichni tekhnolohii komunikatyvnoho rozvytku ditei iz tiazhkymy porushenniamy movlennia (lohopedichna robota). Kyiv: Slovo.164 s. **4. Martynenko, I. V. (2021).** Dyspraksiia v strukturi movlennievoho dyzontohenezu ditei. Naukovyi chasopys NPU imeni MP Drahomanova. Seriiia 19. Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykhohihiia, (40), 65-70. **5. Martynenko, I. V., & Pyliaieva, N. S. (2023).** Formuvannia oralnoho praksysu v ontohenezi. Naukovyi chasopys NPU imeni MP Drahomanova. Seriiia 19. Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykhohihiia, (44), 29-38. **6. Njokytjen Ch. (2010).** Detskaia povedencheskaia nevrohohiia. M.: Terevynf. **7.**

**Revutska O. V.** (2008). Vzaiemozviazok anomalii zuboshchelepnoi systemy ta movlennievnykh porushen u ditei. *Nauk. chasopys NPU im. M.P.Drahomanova*: 11: 178–182. 8. **Ribtsun, Yu.** (2020). Uchni pochatkovykh klasiv iz tiazhkymy porushenniamy movlennia: navchannia ta rozvytok. Lviv, Svitlo. 264 s. 9. **Skrypnyk, T. V.** (2017). Sensorna intehratsiia yak pidgruntia tsilisnoho rozvytku ditei z autyzmom. *Osoblyva dytyna: navchannia i vykhovannia*, 80(4), 24-31.10. 10. **Tarasun, V. V.** (1998). *Naukovo-metodychni osnovy formuvannia znan, umin ta navychok u ditei z trudnoshchamy u navchanni*. K.: IZMN. 11. **Tychyna, K. O.** (2018). Osoblyvosti mizhosobystisnykh stosunkiv u simiakh, shcho vykhovuiut ditei starshoho doshkilnoho viku z tiazhkymy porushenniamy movlennia. *Avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata psykhologichnykh nauk*. 18 s. 12. **Tyshchenko, V. V.** (2014). *Doslidzhennia sensornoi alalii u psykhologo-pedahohichnomu dyskursi*. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni MP Drahomanova. Seriiia 19: Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykhohiia*, (26). 13. **Sheremet, M. K., & Kolomiets, Yu. V.** (2016). *Neiropsykhologichnyi aspekt hotovnosti do shkilnoho navchannia ditei iz tiazhkymy porushenniamy movlennia*. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni MP Drahomanova. Seriiia 19: Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykhohiia*, (32 (2)), 240-247. 14. **Bielova, O., & Konopliasta, S.** (2023). Functionality of oral and articulatory praxis in older preschool children with logopathology. *CHILD'S HEALTH*, 18(6), 410–416. <https://doi.org/10.22141/2224-0551.18.6.2023.1627> 15. **Bahramian E., Gohari N., Aazh H.** Preliminary Study on Speech in Noise Training in Children with Sensory Processing Disorder and Hyperacusis. *Indian Journal of Otolaryngology and Head & Neck Surgery*, 2023. DOI:10.1007/s12070-023-04160-y 16. **Li-Chen Tung, Chin-Kai Lin, Ching-Lin Hsieh, Ching-Chi Chen, Chin-Tsan Huang & Chun-Hou Wang** (2013) Sensory integration dysfunction affects efficacy of speech therapy on children with functional articulation disorders, *Neuropsychiatric Disease and Treatment*, 9:, 87-92, DOI: 10.2147/NDT.S40499

**Martynenko I.V. Savytskyi A.M. Dysfunctions of sensory integration in the structure of dysontogenesis of children with primary speech and language disorders.**

The article is about the problem of sensory integration dysfunctions in the structure of dysontogenesis of children with primary speech and language disorders. According to the results of theoretical analysis of research in the field of speech therapy and special psychology, logopsychology in particular, it was identified that various dysfunctions of the process of sensory information processing are discussed in scientific works on alalia, dysarthria, aphasia. These symptoms are considered in the structure of non-verbal symptoms of speech disorders and have not been presented in the context of the theory of sensory integration in domestic research to date. Most often, the phenomena of auditory hyperreactivity, hyperacusis, tactile hyporeactivity and stereognosis difficulties are considered as symptoms of mental disorders syndromes, as secondary in the structure of dysontogenesis of these children in particular. At the same time, the conclusions of foreign scientists are more often focused on the characterization of the dysfunction of sensory integration of children with speech and language disorders as primary factors that cause a delay in the development of mechanisms for the formation of speech and communication, verbal praxis. The results of the screening investigation of the state of sensorimotor functions of primary school students with speech disorders showed the presence of different symptoms in the state of the auditory, tactile, proprioceptive and vestibular systems. The results of the "Sensory Profile" questionnaire (W. Dunn) confirmed the presence of dysfunctions of varying degrees and showed the predominance of sensory search in these children.

Keywords: child with speech and language disorders, sensory integration, dysfunctions of sensory integration.

**Список використаних джерел:**

**1.Банди А., Лейн Ш., Е Мюррей Е.**(2019). Сенсорна інтеграція. Теорія і практика. М. 768. 2. **Гаврилова, Н. С.** (2009). Вплив недорозвитку кінестетичного праксису на формування у дітей вимови фонем. *Вісник Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Корекційна педагогіка і психологія/за ред. ОВ Гаврилова, ВІ Співака.– Кам'янець-Подільський*, 23-36. 3. **Марченко, І. С.** (2016). Педагогічні технології комунікативного розвитку дітей із тяжкими порушеннями мовлення (логопедична робота). Київ: Слово.164 с. 4. **Мартиненко, І. В.** (2021). Диспраксія в структурі мовленнєвого дизонтогенезу дітей. *Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*, (40), 65-70. 5. **Мартиненко, І. В., & Пиляєва, Н. С.** (2023). Формування орального праксису в онтогенезі. *Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*, (44), 29-38. 6. **Ньюкиктьєн Ч.** (2010). *Детская поведенческая*

неврологія. М.: Теревинф. 7. **Ревуцька О. В.** (2008). Взаємозв'язок аномалій зубощелепної системи та мовленнєвих порушень у дітей. *Наук. часопис НПУ ім. М.П.Драгоманова*: 11: 178–182. 8. **Рібцун, Ю.** (2020). Учні початкових класів із тяжкими порушеннями мовлення: навчання та розвиток. Львів, Світло. 264 с. 9. **Скрипник, Т. В.** (2017). Сенсорна інтеграція як підґрунтя цілісного розвитку дітей з аутизмом. *Особлива дитина: навчання і виховання*, 80(4), 24-31.10. 10. **Тарасун, В. В.** (1998). Науково-методичні основи формування знань, умінь та навичок у дітей з труднощами у навчанні. К.: ІЗМН. 11. **Тичина, К. О.** (2018). Особливості міжособистісних стосунків у сім'ях, що виховують дітей старшого дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук. 18 с. 12. **Тищенко, В. В.** (2014). Дослідження сенсорної алалії у психолого-педагогічному дискурсі. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені МП Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*, (26). 13. **Шеремет, М. К., & Коломієць, Ю. В.** (2016). Нейропсихологічний аспект готовності до шкільного навчання дітей із тяжкими порушеннями мовлення. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені МП Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*, (32 (2)), 240-247. 14. **Bielova, O., & Konopliasta, S.** (2023). Functionality of oral and articulatory praxis in older preschool children with logopathology. *CHILD'S HEALTH*, 18(6), 410–416. <https://doi.org/10.22141/2224-0551.18.6.2023.1627> 15. **Bahramian E., Gohari N., Aazh H.** Preliminary Study on Speech in Noise Training in Children with Sensory Processing Disorder and Hyperacusis. *Indian Journal of Otolaryngology and Head & Neck Surgery*, 2023. DOI: [10.1007/c12070-023-04160-y](https://doi.org/10.1007/c12070-023-04160-y) 16. **Li-Chen Tung, Chin-Kai Lin, Ching-Lin Hsieh, Ching-Chi Chen, Chin-Tsan Huang & Chun-Hou Wang** (2013) Sensory integration dysfunction affects efficacy of speech therapy on children with functional articulation disorders, *Neuropsychiatric Disease and Treatment*, 9:, 87-92, DOI: 10.2147/NDT.S40499

#### References

1. **Bandy A., Lein Sh., E Miurrei E.** (2019). *Sensorna intehratsiia. Teoriia i praktyka*. М. 768. 2. **Havrylova, N. S.** (2009). Vplyv nedorozvytku kinestetychnoho praksysu na formuvannia u ditei vymovy fonem. *Visnyk Kamianets–Podil. nats. un-tu im. Ivana Ohienka. Korektsiina pedahohika i psykhohihiia/za red. OV Havrylova, VI Spivaka.– Kamianets-Podilskyi*, 23-36. 3. **Marchenko, I. S.** (2016). *Pedahohichni tekhnolohii komunikatyvnoho rozvytku ditei iz tiazhkymy porushenniamy movlennia (Iohopedichna robota)*. Kyiv: Slovo. 164 s. 4. **Martynenko, I. V.** (2021). *Dyspraksiia v strukturi movlennievoho dyzontohenezu ditei*. *Naukovyi chasopys NPU imeni MP Drahomanova. Seriiia 19. Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykhohihiia*, (40), 65-70. 5. **Martynenko, I. V., & Pyliaieva, N. S.** (2023). *Formuvannia oralnoho praksysu v ontogenezi*. *Naukovyi chasopys NPU imeni MP Drahomanova. Seriiia 19. Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykhohihiia*, (44), 29-38. 6. **Njokytjen Ch.** (2010). *Detskaia povedencheskaia nevrohohia*. М.: Terevynf. 7. **Revutska O. V.** (2008). *Vzaiemozviazok anomalii zuboshchelepnoi systemy ta movlennievkykh porushen u ditei*. *Nauk. chasopys NPU im. M.P.Drahomanova*: 11: 178–182. 8. **Ribtsun, Yu.** (2020). *Uchni pochatkovykh klasiv iz tiazhkymy porushenniamy movlennia: navchannia ta rozvytok*. Lviv, Svitlo. 264 s. 9. **Skrypnyk, T. V.** (2017). *Sensorna intehratsiia yak pidgruntia tsilisnoho rozvytku ditei z autyzmom*. *Osoblyva dytyna: navchannia i vykhovannia*, 80(4), 24-31.10. 10. **Tarasun, V. V.** (1998). *Naukovo-metodychni osnovy formuvannia znan, umin ta navychok u ditei z trudnoshchamy u navchanni*. К.: IZMN. 11. **Tychyna, K. O.** (2018). *Osoblyvosti mizhosobystisnykh stosunkiv u simiakh, shcho vykhovuiut ditei starshoho doshkilnoho viku z tiazhkymy porushenniamy movlennia*. *Avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovoho stupenia kandydata psykhohichnykh nauk*. 18 s. 12. **Tyshchenko, V. V.** (2014). *Doslidzhennia sensornoi alalii u psykhohoho-pedahohichnomu dyskursi*. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho univertytetu imeni MP Drahomanova. Seriiia 19: Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykhohihiia*, (26). 13. **Sheremet, M. K., & Kolomiets, Yu. V.** (2016). *Neiropsykhohichnyi aspekt hotovnosti do shkilnoho navchannia ditei iz tiazhkymy porushenniamy movlennia*. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho univertytetu imeni MP Drahomanova. Seriiia 19: Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykhohihiia*, (32 (2)), 240-247. 14. **Bielova, O., & Konopliasta, S.** (2023). *Functionality of oral and articulatory praxis in older preschool children with logopathology*. *CHILD'S HEALTH*, 18(6), 410–416. <https://doi.org/10.22141/2224-0551.18.6.2023.1627> 15. **Bahramian E., Gohari N., Aazh H.** *Preliminary Study on Speech in Noise Training in Children with Sensory Processing Disorder and Hyperacusis*. *Indian Journal of Otolaryngology and Head & Neck Surgery*, 2023. DOI: [10.1007/c12070-023-04160-y](https://doi.org/10.1007/c12070-023-04160-y) 16. **Li-Chen Tung, Chin-Kai Lin, Ching-Lin Hsieh, Ching-Chi Chen, Chin-Tsan Huang & Chun-Hou Wang** (2013) *Sensory integration dysfunction affects efficacy of speech therapy on children with functional articulation disorders*, *Neuropsychiatric Disease and Treatment*, 9:, 87-92, DOI: 10.2147/NDT.S40499

**Martynenko I.V. Savytskyi A.M. Dysfunctions of sensory integration in the structure of dysontogenesis of children with primary speech and language disorders.**

The article is about the problem of sensory integration dysfunctions in the structure of dysontogenesis of children with primary speech and language disorders. According to the results of theoretical analysis of research in the field of speech therapy and special psychology, logopsychology in particular, it was identified that various dysfunctions of

the process of sensory information processing are discussed in scientific works on alalia, dysarthria, aphasia. These symptoms are considered in the structure of non-verbal symptoms of speech disorders and have not been presented in the context of the theory of sensory integration in domestic research to date. Most often, the phenomena of auditory hyperreactivity, hyperacusis, tactile hyporeactivity and stereognosis difficulties are considered as symptoms of mental disorders syndromes, as secondary in the structure of dysontogenesis of these children in particular. At the same time, the conclusions of foreign scientists are more often focused on the characterization of the dysfunction of sensory integration of children with speech and language disorders as primary factors that cause a delay in the development of mechanisms for the formation of speech and communication, verbal praxis. The results of the screening investigation of the state of sensorimotor functions of primary school students with speech disorders showed the presence of different symptoms in the state of the auditory, tactile, proprioceptive and vestibular systems. The results of the "Sensory Profile" questionnaire (W. Dunn) confirmed the presence of dysfunctions of varying degrees and showed the predominance of sensory search in these children.

Key words: child with speech and language disorders, sensory integration, dysfunctions of sensory integration.

DOI: <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series19.2023.45.11>

УДК 376-056.36:316.614-053.2

I.M.Матющенко  
[irina-100@meta.ua](mailto:irina-100@meta.ua)

<https://orcid.org/0000-0002-0684-4154>

## СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ З МЕНТАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

У статті розглянуті теоретичні підходи щодо визначення проблеми соціалізації та адаптації дітей з ментальними порушеннями в інклюзивному освітньому просторі. Доведено, що діти з ментальними порушеннями мають значні труднощі у плані адаптації в нове соціальне середовище, що значною мірою впливає на соціально-психологічну адаптованість дітей зазначеної категорії в нову соціальну групу (клас).

Висвітлено суть поняття, види та механізми соціалізації та адаптації дітей з ментальними порушеннями в загальній та спеціальній психолого-педагогічній літературі. Розглянуто питання включення дітей з ментальними порушеннями в інклюзивний освітній простір в сучасній системі освіти.

*Ключові слова:* соціалізація, адаптація, діти з ментальними порушеннями, інклюзивний освітній простір.

**Постановка проблеми.** Сучасний стан розвитку спеціальної освіти в Україні передбачає модернізацію системи освіти, в основі якої вирішуються питання соціалізації та адаптації дітей з ментальними порушеннями в інклюзивному освітньому просторі.

У свою чергу, соціалізацію необхідно розглядати як необхідну передуму розвитку людини в суспільстві, завдяки якій відбувається формування особистісних якостей та набуття соціального досвіду та соціальних відносин. Процес соціалізації передбачає певні етапи пристосування дитини, у тому числі в інклюзивному освітньому просторі: адаптацію дитини з ментальними порушеннями до шкільних умов (групи, класу) відповідно до норм і вимог середовища. Варто зазначити, що успішний перебіг процесу соціалізації дитини з ментальними порушеннями має забезпечуватися педагогічними засобами впливу, а саме через спеціально організований навчальний процес, методи та принципи навчання.

**Аналіз досліджень і публікацій.** Як свідчить аналіз загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури І.Бех, А.Колупаєва, В.Коваленко, В.Синьов, О.Таранченко, І.Татьянчикова, О.Хохліна, М.Шеремет, Червонна Т. та ін. під соціалізацією слід розуміти процес інтеграції людини в соціальну систему загалом. Процес соціалізації варто розглядати як входження індивіда в нове соціальне середовище (спільноту), що відбувається за допомогою засвоєння та оволодіння загальноприйнятими в ньому соціальними нормами, правилами поведінки та цінностями, які дозволяють йому ефективно функціонувати в суспільстві.

У цілому, соціалізація розглядається нами як необхідна передумова в життєдіяльності будь-якої людини, що включає в собі засвоєння, знань, умінь і навичок, необхідних для подальшої успішної адаптації у соціумі.